

GORMONLAR: ORGANIZMDAGI AHAMIYATI, BUZILISH SABABLARI VA DAVOLASH USULLARI

Muallif: **Nishonov Javohir Jahongir o'g'li**

Alfraganus universiteti, Tibbiyot fakulteti,

Davolash yo'nalishi, 3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Gormonlar inson organizmining muhim biologik moddalari bo'lib, ular moddalar almashinuvi, o'sish, rivojlanish va umumiy salomatlikka katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada gormonlarning turlari, ularning organizmdagi roli, gormonal buzilishlarning sabablari, asosiy belgilari va davolash usullari haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: gormonlar, endokrin tizim, gormonal buzilish, insulin, qalqonsimon bez, diabet, testosteron, estrogen.

KIRISH

Inson organizmida yuzlab gormonlar mavjud bo'lib, ular bezlar tomonidan ishlab chiqariladi va qon orqali butun tanaga tarqaladi. Gormonlar organizmning normal ishlashini ta'minlovchi kimyoviy xabarchilar hisoblanadi. Ular o'sish, metabolizm, immunitet va reproduktiv tizim kabi ko'plab jarayonlarni boshqaradi.

Gormonlarning muvozanati buzilganda turli xil kasalliklar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, insulin yetishmovchiligi diabetga, qalqonsimon bez gormonlari kamayishi esa gipotireozga olib keladi. Shuning uchun gormonlarning normal ishlashini ta'minlash va ularning buzilishlarini erta aniqlash muhimdir.

ASOSIY QISM

1. Gormonlarning asosiy turlari va ularning vazifalari

Gormonlar turli xil bezlar tomonidan ishlab chiqariladi va organizmda turli vazifalarni bajaradi. Quyida muhim gormonlar va ularning roli keltirilgan:

Insulin – oshqozon osti bezi tomonidan ishlab chiqariladi va qon shakar miqdorini tartibga soladi. Uning yetishmovchiligi diabetga sabab bo‘ladi.

Qalqonsimon bez gormonlari (T3 va T4) – moddalar almashinuvi jarayonlarini boshqaradi. Ushbu gormonlar yetishmovchiligi gipotireoz, ortiqcha ishlab chiqarilishi esa giperteriozga olib keladi.

Testosteron – erkaklarda jinsiy rivojlanish, mushak va suyak to‘qimalarining o‘sishi uchun javobgar gormon.

Estrogen va progesteron – ayollarning reproduktiv tizimi va hayz tsiklini boshqaruvchi asosiy gormonlar.

Kortizol – buyrak usti bezi tomonidan ishlab chiqariladi va stressga qarshi kurashishda yordam beradi. Uning ortiqcha ishlab chiqarilishi organizmga zarar yetkazishi mumkin.

Melatonin – uyquni boshqaradigan gormon bo‘lib, epifiz bezidan ajraladi.

Adrenalin va noradrenalin – organizmning favqulodda holatlarga moslashishida muhim rol o‘ynaydi.

2. Gormonal buzilishlarning sabablari

Gormonlar muvozanati turli omillar natijasida buzilishi mumkin:

Genetik moyillik – ayrim kasalliklar tug‘ma bo‘lib, nasldan-naslga o‘tadi.

Noto‘g‘ri ovqatlanish – fastfud va shakarli mahsulotlarni ko‘p iste‘mol qilish insulin va boshqa gormonlarning ishlab chiqarilishiga ta‘sir qiladi.

Stress va uyqusizlik – doimiy stress va yetarli uyquning yo‘qligi kortizol va melatonin ishlab chiqarilishining buzilishiga olib keladi.

Harakatsiz turmush tarzi – kam harakatlilik metabolizmni sustlashtiradi va gormonal muvozanat buzilishiga sabab bo‘ladi.

Semizlik va diabet – tana og‘irligining ortishi insulin yetishmovchiligi va boshqa gormonal muammolarni keltirib chiqaradi.

Gormonal dorilarni nazoratsiz qabul qilish – ba’zi dori vositalari gormonlar ishlab chiqarilishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

3. Gormonal buzilishlarning asosiy belgilari

Gormonal muammolar quyidagi simptomlar orqali namoyon bo‘lishi mumkin:

To‘satdan vazn ortishi yoki kamayishi;

Uyqusizlik va surunkali charchoq;

Hayz tsiklining buzilishi;

Teri muammolari (ugri, quruqlik, yog‘lanish);

Soch to‘kilishi va mo‘rtlashishi;

Qon bosimi o‘zgarishi;

Yurak urishining tezlashishi yoki sustlashishi;

Ruhiy holatning o‘zgarishi (depressiya, asabiylashish);

Jinsiy istakning kamayishi yoki ortishi.

4. Diagnostika va davolash usullari

Gormonal buzilishlarni aniqlash uchun shifokor quyidagi tekshiruvlarni o‘tkazishi mumkin:

Qon tahlili – muayyan gormonlar miqdorini o‘lchash uchun ishlatiladi.

Ultratovush tekshiruvi (UZT) – qalqonsimon bez, buyrak usti bezi va reproduktiv tizim bezlarini tekshirish uchun qo‘llaniladi. Magnit-rezonans tomografiya (MRT) – gipofiz yoki buyrak usti bezlaridagi o‘zgarishlarni aniqlash uchun ishlatiladi.

Gormonal buzilishlarni davolash quyidagi usullar bilan amalga oshiriladi:

Dorilar yordamida davolash – organizmdagi muayyan gormon yetishmovchiligini to‘ldirish uchun gormonal terapiya qo‘llaniladi.

Hayot tarzini o‘zgartirish – to‘g‘ri ovqatlanish, jismoniy faollik va stressni kamaytirish orqali gormonlar muvozanatini tiklash mumkin.

Xirurgik muolajalar – gormonal kasalliklarning og‘ir holatlarida jarrohlik amaliyoti talab etilishi mumkin (masalan, qalqonsimon bez operatsiyalari).

XULOSA

Gormonlar organizmning barcha tizimlari uchun muhim bo‘lib, ularning muvozanati sog‘lom hayot kechirishda asosiy omillardan biridir. Gormonal buzilishlar jiddiy kasalliklarga olib kelishi mumkin, shuning uchun ularni erta aniqlash va nazorat qilish muhim ahamiyatga ega.

Gormonal muammolarni oldini olish uchun sog‘lom ovqatlanish, muntazam jismoniy faollik va stressni boshqarish muhim sanaladi. Agar gormonal o‘zgarish belgilari sezilsa, shifokorga murojaat qilish va kerakli tekshiruvlardan o‘tish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) – Endokrin tizim kasalliklari bo‘yicha hisobotlar, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni Saqlash Vazirligi – Gormonal muammolarni diagnostika va davolash protokollari, 2022.
3. Melmed S., "Williams Textbook of Endocrinology," Elsevier, 2021.

4. Mayo Clinic – Gormonal kasalliklar va ularning oldini olish bo'yicha tavsiyalar, 2023.